

УДК 336.748.12(477)

А. О. Крамаренко,
аспірант, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

СТРУКТУРНА ІНФЛЯЦІЯ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті аналізуються чинники зростання цін як під час економічного зростання, так і в період рецесії. Показано, що структурні диспропорції, властиві трансформаційній економіці, є основним фактором підвищення темпів інфляції на етапі економічного спаду в межах національного господарства.

The article analyzes the factors of price increases during growth and during the recession. It is shown that the structural disproportion inherent to transforming economy is the main factor of increasing inflation at the stage of economic recession within the national economy.

Ключові слова: інфляція попиту, інфляція пропозиції, доларизація економіки, структурні диспропорції.

Key words: demand inflation, supply inflation, dollarization of the economy, structural disproportion.

Відомий вчений Дж. М. Кейнс стверджував, що незначні темпи зростання цін в економіці позитивно впливають на економічну кон'юнктуру. Острах падіння реальних доходів мотивує господарюючих суб'єктів до реальних і портфельних інвестицій, а також до створення депозитів у банківській системі, що підвищує рівень інвестиційних коштів і формує додаткові ресурси для прискореного економічного зростання. Натомість галопуюча інфляція "з'їдає" значну частку доходів суспільства і є показником депресивного стану національної економіки. Зокрема, в Україні "у 2009 р. спад виробництва становив 17,7 % на фоні "галопуючої" інфляції та високого безробіття" [7, с. 75]. При цьому, згідно офіційних даних Державного комітету статистики України, за останні десять років (2000—2011 рр.) ціни зросли майже в 4 рази. Це означає, що ціни зростали в середньому на 15 % щорічно і на 1,5 % щомісячно (рис. 1) [2].

Високі темпи зростання цін є одним із факторів зниження реального випуску, скорочення доходів населення та зростання вартості життя. Негативний вплив зазначеної цінової динаміки на темпи економічного зростання робить актуальним більш детальне вивчення природи інфляції, а саме — основних її чинників.

Фактори висхідної цінової динаміки були і залишаються об'єктом пильної уваги науковців. Так, на думку Попова В., "інтенсивність інфляції визначається взаємозв'язком реального і фінансового секторів економіки, а також параметрами грошової маси, встановленими НБУ" [7, с. 70]. Тобто рівень і темпи інфляції визначають структурні параметри. Автори ж всесвітньо відомого "Економікс" причини інфляції визначають на основі рівноважної теорії "сукупного попиту-сукупної пропозиції". Згідно даного підходу за критерієм причин зростання загального рівня цін виділяють наступні види інфляції:

1) інфляція попиту, пов'язана із тим, що "економіка часом прагне витратити більше, ніж вона виробляє" [5, с. 170]. І тоді "підприємницький сектор не в змозі відповісти на цей надлишковий попит збільшенням реального об'єму виробництва, оскільки всі наявні ресурси вже використані" [5, с. 170]. Одним словом, надто багато грошей полює за надто малою кількістю товару;

2) інфляція витрат, або інфляція пропозиції відбувається, коли "зростання витрат на одиницю продукції скорочує прибутки і обсяг продукції, який фірми готові запропонувати за даного рівня цін. У ре-

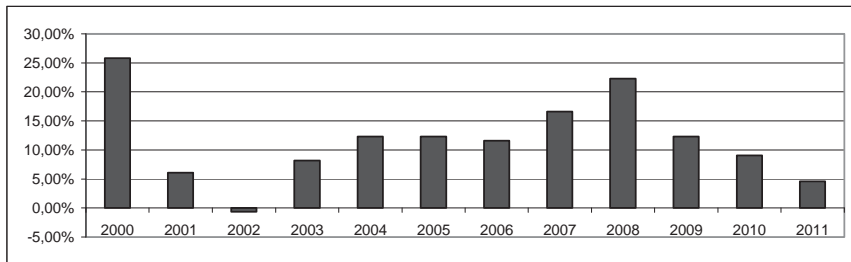
зультати зменшується пропозиція товарів та послуг в масштабах усієї економіки. Це скорочення пропозиції, в свою чергу, призводить до зростання рівня цін. Тобто витрати підштовхують ціни догори, а не попит тягне їх за собою, як це відбувається при інфляції попиту" [5, с. 171].

Отже, західна економічна думка досліджує ринкову взаємодію суб'єктів господарювання на основі моделі загальної рівноваги, пояснюючи природу інфляційних процесів саме на основі даної моделі. Оскільки дане дослідження відбувається в параметрах кількості продукції і цін, то під впливом зрушень попиту і пропозиції змінюються координати точки рівноваги — рівноважний випуск і ціна, відповідно. Фактори, що зумовлюють зрушення сукупного попиту і сукупної пропозиції, одночасно виступають як чинники коливань кількості продукції і цінових коливань.

З основних постулатів західної економічної теорії витікає також, що в ході економічного розвитку цінові коливання узгоджуються із коливаннями валового внутрішнього продукту (ВВП). Зростання пропозиції відбуваються поряд зі зростанням попиту, причому ці тенденції посилюють одна одну. Коли резерви збільшення обсягів виробництва продукції за даної кількості економічних ресурсів вичерпуються, розкручування попиту стає основною умовою для розкручування інфляції. Саме тому економічне зростання супроводжується посиленням інфляції. І, навпаки, економічний спад відбувається на фоні стрімкого зниження загального рівня цін. Тим не менш, світова економічна рецесія 70—80-х років 20 століття характеризувалась високими темпами інфляції, що зумовило необхідність пояснити зростання цін навіть в період економічного спаду. Аналіз наукових публікацій дав змогу виділити наступні напрями вирішення зазначеного наукового питання відповідно до факторів, що посилюють інфляційні тенденції в період рецесії:

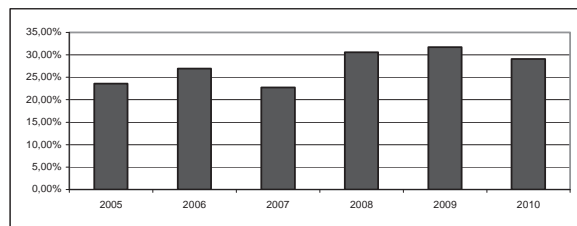
1) зростання ролі транснаціональних корпорацій (ТНК). ТНК як унікальні утворення сучасного світу, на думку Є. Дунаєвої, "мають у розпорядженні величезні активи в різних валютах. Ці активи беруть участь в міжнародних валютних спекуляціях, надаючи їм величезного розмаху" [3, с. 97]. Інтернаціоналізація капіталу і створення великих потужних міжнародних промислових угруповань стали, з точки зору вченої, однією з причин послаблення централізованого контролю за грошовою масою, що призвело до посилення цінових коливань в світових масштабах. Дунаєва Є. також зазначає, що "завдяки використанню сучасних Інтернет-технологій величезні ліквідні ресурси стали переносниками інфляційних імпульсів" [3, с. 99]. Отже, спрощення руху грошей і активів, послаблення державного контролю за грошовими потоками в умовах посилення глобалізації стало причиною постійного відтворення цінових шоків;

2) доларизація національних економік. "Механізм емісії долара як світової валюти, — зазначає А. Гриценко — дає можливість вирішувати проблеми американської економіки за рахунок інших країн. Це також відображає одну з фундаментальних диспропорцій у сучасному економічному світі" [1, с. 37]. Знач-

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс споживчих цін	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	112,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6
Темпи зростання цін, %	25,80	6,10	-0,60	8,20	12,30	12,30	11,60	16,60	22,30	12,30	9,10	4,60

Рис. 1. Щорічні темпи інфляції в Україні за 2000—2011 роки (у %)

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Рівень доларизації, %	23,60	26,97	22,70	30,62	31,68	29,13

Діаграма 2. Рівень доларизації економіки України в 2005—2010 роках

Таблиця 1. Галузеві структури України, Швеції, Великої Британії, Японії та Іспанії (2010)

Галузі господарства	Частка продукції галузі у загальній вартості реалізованої продукції (у %)				
	Україна	Швеція	Велика Британія	Японія	Іспанія
Сільське господарство	2,35	1,10	0,93	1,86	5,21
Промисловість	31,70	19,68	13,23	22,89	16,21
Будівництво	2,60	4,56	6,06	7,02	12,56
Торгівля	45,67	12,68	14,96	14,67	21,07
Діяльність транспорту та зв'язку	6,12	7,54	7,42	7,66	5,50
Фінансова діяльність	10,80	25,51	29,62	7,32	10,32
Освіта	0,05	2,94	1,92	2,79	0,48
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,20	21,44	18,19	10,27	17,51
Надання комунальних та індивідуальних послуг	0,51	4,06	5,36	25,41	10,89

* Розраховано на основі даних Державного комітету статистики України та Університету Гронінгему.

ний рівень обігу долару в національній економіці, на думку вченого, створює умови для посилення залежності економічної кон'юнктури країн від грошово-кредитної політики емітента іноземної валюти. Так, згідно монетарного огляду Національного банку України (НБУ), динаміка рівня доларизації української економіки в 2005—2010 роках виглядає наступним чином (рис. 2) [6].

Наявність стійкого дефіциту платіжного балансу у держави із резервною валютою (в даному випадку США) "призводить до посилення інфляції в країнах із активними по відношенню до неї платіжними балансами. У цих країнах відбувається додаткове збільшення грошової маси, яке у більшості випадків не покривається відповідним приростом товарних ресурсів. У результаті виникає інфляція попиту" [3, с. 97]. Отже, підвищення темпів інфляції в Україні можна інтерпретувати як наслідок зростання рівня доларизації економіки. Так, зок-

рема, найвищі темпи інфляції під час кризових 2008—2009 рр. (у 2008 за р. ціни зросли на 22,3 %, а в 2009 — на 12,3 %) узгоджуються із зростанням рівня доларизації (рис. 2);

3) структурні диспропорції. Авторка статті "Цінові шоки 2006—2009 рр. та їх наслідки для економіки України" Л. Кузнецова вважає, що "чим складнішою є структура економіки, тим у більшій кількості ланок економічного ланцюга відображається спекулятивний ефект" [4, с. 71]. Протягом другої половини 20 століття активно відбувається процес відділення фінансової сфери від реального виробництва внаслідок здібності грошей заробляти гроші без участі виробництва за рахунок спекулятивних операцій на грошовому ринку, а також на ринку цінних паперів. При цьому, як зазначає Л. Кузнецова, "значна концентрація фінансових ресурсів створює мотиви для збільшення масштабів фінансових спекуляцій" [4, с. 71]. Отже, збільшення обсягів спекуляцій на основі зростання питомої ваги сектору нематеріального виробництва (фінансизація економіки), а також поширення і укріплення монопольних об'єднань на національному ринку є передумовами підвищення інфляційних тенденцій в економіці. Підтвердженням тези є дані стосовно частки великих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, що в 2009 р. за інформацією Держкомстату України склала 45,6 %, а в 2010 р. — 48,8 % [2]. Щодо галузевих пропорцій національного господарства, то, за даними Держкомстату України, про обсяги реалізованої продукції за видами економічної діяльності на 2010 р. нами розраховано питому вагу продукції основних галузей у загальній вартості реалізованої продукції. Для порівняння також розраховані аналогічні показники для Великої Британії, Іспанії, Швеції та Японії. Результати представлені в табл. 1.

Аналіз і зіставлення галузевих структур Японії, країн Західної Європи та України на основі даних таблиці дають можливість зробити висновок, що порівняно із зарубіжними країнами у вітчизняній економіці значною є роль торгівлі, якій відповідає близько половини загальних результатів господарювання (для іноземних держав частка торгівлі знаходиться в межах 15—20 %). Отже, для трансформаційної економіки України характерним є значний перекид із сфери виробництва в бік перерозподілу загальної доданої вартості виробленого продукту. Це свідчить про структурні диспропорції, властиві українській системі господарства, що утворились протягом суспільно-економічного розвитку країни.

Диспропорційна структура національного господарства зумовлює непропорційний розподіл доходів, а також специфічну цінову динаміку (високі темпи інфляції в період кризи або депресії). Переважання окремих галузей господарства впливає на перерозподіл доходів в економіці і сприяє створенню відповідної структури зайнятості. В даному випадку переважання торгівельної і фінансової діяльності означає значну частку зайнятих у цих сферах господарювання, адже основна частина доходів населення є похідною від фінансово-торгівельної сфери. При цьому доходи від зайнятості формують споживчий попит на кінцеві продукти та послуги. Збільшення частки доданої вартості, виробленої в сфері нематеріального виробництва, зумовлює зростання частки доходів відповідного походження. Доцільно зазначити тут, що первинним є попит на продукт, а не на послугу. Отже, доходи формуються в нематеріальній сфері, але реалізуються, перш за все, в матеріальній. Нарощування спекулятивного сектора економіки, таким чином, збільшує число проміжних ланок між реальним виробником і кінцевим споживачем. Збільшення кількості проміжних ланок сприяє збільшенню додаткових витрат, що є складовими ці-

ни. Таким чином, структура господарства трансформаційної економіки визначає провідну роль проміжних витрат у формуванні основної частини доходів в економіці. Зростання доходів суб'єктів господарювання передбачає збільшення проміжних витрат і, відповідно, зростання цін (інфляцію). При цьому інфляція не є показником економічного зростання (згідно теорії ділових циклів), а є, на наш погляд, наслідком диспропорцій в межах господарської структури.

На основі аналізу чинників підвищення інфляції в період економічного спаду можна зробити наступні узагальнення. Для трансформаційної економіки України характерними є високий рівень доларизації, монополізації, а також розвиток спекулятивних ланок господарства. Дані характеристики складають основу модифікації процесу відтворення економічних циклів у межах національного господарства у вигляді підвищення інфляційних тенденцій під час кризи. Зміни у співвідношеннях між різними формами організації діяльності, видами і сферами господарювання сутнісно представляють собою зрушення господарської структури національної економіки. Зокрема, "невідповідність структури виробництва структурі сукупного попиту мала наслідком формування дефіциту товарів та послуг на внутрішньому ринку, що тиснуло на споживчі ціни, — починаючи з 2004 р. споживча інфляція жодного разу не була нижча 10%, а в 2008 р. її рівень вперше після 2000 р. перевищив 20% і становив 22,3% (у 2007 р. — 16,6%)" [6]. Отже, основні пропорції господарства (а саме — господарська структура) впливають на загальну цінову динаміку, а підвищення ролі торгівлі і фінансової діяльності сприяє розкручуванню інфляційної спіралі. При чому зростання цін в даному випадку проявляється більш яскраво в період економічного спаду, і тому не визначається такими категоріями, як "інфляція попиту" або "інфляція пропозиції". У зв'язку із цим дане економічне явище, що відбувається під впливом структурних зрушень і формування структурного перекосу в трансформаційній економіці, можна назвати "структурною інфляцією". Отже, для зниження темпів інфляції і здолання негативних наслідків, пов'язаних із даною тенденцією, необхідним є комплекс структурних перетворень, спрямованих на гармонізацію елементів економічної системи в аспекті оптимальних пропорцій господарської структури національної економіки.

Література:

1. Гриценко А. Концептуальні засади переходу до нової парадигми монетарної політики/ А. Гриценко// Економіка України. — 2009. — № 2. — С. 31—41.
2. Держкомстат України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дунаева Е. Теорії цін і глобалізація/ Е. Дунаева// МЭиМО. — 2010. — № 4. — С. 93—100.
4. Кузнецова Л. Цінові шоки 2006—2009 рр. та їх наслідки для економіки України/ Л. Кузнецова// Економіка України. — 2010. — № 5. — С. 70—83.
5. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Економікс: принципи, проблеми, політика: пер. с 13 англ. изд./ К.Р. Макконелл, С.Л. Брю. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 974 с.
6. Монетарний огляд (Національний банк України Генеральний департамент кредитно-грошової політики) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Попов В. Українська економіка в параметрах інфляції та безробіття/ В. Попов// Економіка України. — 2011. — № 11. — С. 69—79.
8. Historical National Accounts Database of Groningen University [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.ggdc.net>

Стаття надійшла до редакції 12.08.2012 р.